



MAAELUMINISTEERIUM

Eesti lihavesesektori visioonidokument 2016–2020

Tallinn 2016

Sisukord

1	Sissejuhatus	3
2	Üldeesmärk	5
3	Visioon	5
4	Väljakutsed	5
	Väljakutse 1 – suurendada kõrge lisandväärtusega lihaveiseliha ja lihaveiselihatoodete eksporti ..	5
	Maailmaturu olukord ja perspektiiv	5
	Statistilised andmed	6
	Looduslikud eeldused	7
	Erinevad turustusviisid realiseerimiseks	7
	Elusloomade eksport	8
	Liha toodang ja eksport	9
	Tootmist piiravad tegurid	9
	Väljakutse 2 – ühtlustada lihaveiseliha kvaliteeti	10
	SEUROP süsteem	11
	Jõudluskontroll	11
	Aretusväärtus	12
	Liha kvaliteet	12
	Väljakutse 3 – suurendada lihaveiseliha tarbimist	13
	Tarbija võimalused ja eelistused	13
	Tarbimise suurendamine ja traditsioonide kujundamine	14
	Väljakutse 4 – suurendada teadus- ja arendustegevuse ning teadmussiirde rolli	16
	Sektori koolitus- ja nõuandevajadus	16
	Väljakutse 5 – edendada ühistulist tegevust ning koostööd	18
5	Võimalused	19
6	Kasutatavad meetmed ja seosed teiste arengudokumentidega	20
	Kasutatavad meetmed	20
	Seosed teiste arengudokumentidega	23

1 Sissejuhatus

Eesti lihasektorit tervikuna iseloomustab tihe konkurents siseturul ning madal spetsialiseerumisaste. Suur arv lihatööstusi tekitab tugeva konkurentsi, mis omakorda tingib vajaduse kasutada järjest odavamad toorainet ja esmatootjatele langeva hinnasurve tõttu toimub suur elusloomade eksport. Eesti lihasektor on praeguses olukorras jäänud suuresti just väärindamata tooraine eksportijaks.

Lihatõugu veisekasvatusega (lihaveisekasvatusega) hakati Eestis tegelema juba 1970-ndate lõpul, aga laiemalt hakkas see levima aastast 2000, mil loodi Eesti Lihaveisekasvatajate Selts (ELKS)¹. Mõned aktiivsemad lihaveisekasvatajad tegutsesid juba varasemalt, kuid neil puudus lihaveseliha tootmises süsteemne lähenemine. Pärast ELKS-i loomist on pidevalt kasvanud nii lihaveiste kui lihaveisekasvatajate arv, mille tulemusena on lihaveisekasvatuse muutunud käesolevaks hetkeks Eestis oluliseks loomakasvatusharuks.

Lihaveisekasvatus täidab peamiselt kahte olulist rolli. Üheks rolliks on liha tootmine, millel on otsene seos maamajanduse ja maaelu mitmekesistamisega. Teiseks rolliks on maastikuhooldus, millel on tugev mõju elukeskkonna, loodusliku elurikkuse ja avatud maastike kujundamises. Lihaveisekasvatus mitmekesistab maapiirkondades põllumajanduslikku tootmist, loob alternatiivseid töökohti ja annab kohalikele täiendava sissetulekuvõimaluse. Lihaveisekasvatus ei ole enamusel kasvatajatel ainus tegevusala. See sobib toetavaks kõrvategevusalaks neile, kellel on varasemalt olemas kas piimakari, tehnika või hooned, kuna ilma ühegi sisendita alustades on esimene investeering suur ja tasuvusaeg pikk. Kui ainult lihaveisekasvatusega tegeleda, siis peaks tootmiskari olema piisavalt suur ning alustavatele kasvatajatele on soovituslik suunaks valida tõuloomakasvatus, kuna siseturul on vajadus puhtatõuliste loomade järgi.

Eesti põllumajanduse mõju maailmaturule on väikeste tootmiskahtude tõttu tähtsusetu, aga oleme maailmaturu konkurentsile äärmiselt avatud, millest tuleneb kiirelt realiseerimist vajavate toodete hindade suur volatiilsus (hind kõigub palju lühikese perioodi jooksul). Toit on mitmetes maailma regioonides omandanud käesolevaks strateegilise tähtsuse ja surve selle tootmiseks kasvab piiratud ressurssidele vaatamata pidevalt. Globaalne nõudlus liha (sh lihaveseliha) järgi on maailmas kiirelt kasvanud elanikkonna lisandudes ja heaolu suurenedes².

Eestil on siinkohal kasutamata potentsiaal suuremaks lihaveseliha tootmiseks, väärindamiseks ja eksportimiseks. Toodame hetkel tunduvalt rohkem veise- ja ka lihaveseliha kui suudame seda ise tarbida. See võimaldaks senisest märgatavalt enam kõrge lisandväärtusega lihaveseliha ja

¹ Eesti Lihaveisekasvatajate Seltsis on registreeritud 346 liiget (25.02.2016)

² OECD-FAO Agricultural Outlook 2014–2023

lihaveselihatooteid eksportida ning lihavesekasvatuse tulukust suurendada. Looduslikes tingimustes kasvatamine ja kaasaegsetes tööstustes väärindamine annab kohalikule lihaveselihale olulise konkurentsieelise, mida ühispartiidena suuremates kogustes turustada või välisriikidesse eksportida.

Intensiivtootmise vajaduse kasvades peab põllumajanduses samuti järjest rohkem jätkusuutlikkuse ja keskkonnakaitsega arvestama. Lihavesesektori arengutki mõjutavad oluliselt ökoloogilise jalajäljega seonduvad küsimused nagu veekaitsevööndi piirangud, sõnnikukäitlus, kasvuhoonegaaside hulga suurenemine ja mitmed teised tootmisest tulenevad probleemid. Tulevikus suureneb toiduga varustatuse eesmärkide ja kliimamuutuste leevendamise vahel rahuldava tasakaalu leidmise tähtsus veelgi.

Eesti lihavesekasvatuse jätkuvaks majanduslikuks eduks on vaja realistlikult hinnata kogu sektori hetkeseisu, kohaliku tootmise ja töötlemise võimalusi ning seada edasiseks arenguks ühised eesmärgid ja leida väljakutsetest tulenevatele probleemidele lahendused. Eelmainitud vajadustest tulenevalt loodi Eesti lihavesesektori visioonidokument 2016–2020 (visioonidokument), mille fookuses on lihavesetoodete ja lihaveseliha ekspordi suurendamine, kvaliteetse lihaveseliha tootmise ühtlustamine ning selle tarbimise suurendamine, samuti teadmiste baasi arendamine ja suurema koostöö viljelemine sektoris. Antud visioonidokumendis on kirjeldatud peamised väljakutsed (4. peatükk), edasise arengu võimalused (5. peatükk) ning võimalikud kasutatavad meetmed (6. peatükk).

Visioonidokumendis ei ole seatud eraldi kvantitatiivseid lõppeesmärke, kuna puuduvad vajalikud sisendandmed hilisemaks seireks. Statistika kogumine ja analüüsimine on arenguks äärmiselt oluline, kuid lihavesesektori kohta ei koguta hetkel piisavalt andmeid. Puuduvad andmed lihaveseliha toodangu, ekspordi, impordi, liha ja toodete tarbimise, liha kokkuostu- ja jaehindade, sektori majandusnäitajate, maa ressursi ja kasutamise kohta. Sektori olukorrast ülevaate saamiseks on visioonidokumendi mitmetes küsimustes tuginetud kaasatud osapoolte andmetele ja hinnangutele.

Aastatel 2016–2020 plaanitakse korraldada täiendavaid arutelusid visioonidokumendi loomisesse kaasatute osalusel, et analüüsida sektoris toimunud arenguid ja arutada dokumendi elluviimist ning edasisi tegevusi. Visioonidokumendi lõppedes plaanitakse läbi viia analüüs toimunud tegevuste kohta, samas võttes arvesse, et erinevate tegevuste rakendamine ei tähenda siduvate ja konkreetsete rahaliste kohustuste võtmist.

Visioonidokumendi loomise töörühmas osalesid mitmete asutuste ja organisatsioonide esindajatena Maaeluministerium, Eesti Lihavesekasvatajate Selts, MTÜ Liivimaa Lihaveis, MTÜ Šoti Mägiveis, Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, Eesti Põllumeeste Keskliit,

MTÜ Eesti Toiduainetööstuse Liit, Eesti Kaupmeeste Liit, MTÜ Eesti Peakokkade Ühendus, Eesti Hotellide ja Restoranide Liit ja Eesti Maaülikool.

2 Üldeesmärk

Visioonidokumendi üldeesmärgiks on aidata kaasa lihavesisektori jätkusuutlikule arengule.

3 Visioon

Eesti lihavesisektor on 2020. aastal jätkusuutlik ning kõrge ekspordi osakaaluga ühistulisel turustamisel põhinev loomakasvatusharu. Lihaveiseliha kvaliteedi ühtlustumise ja toodangu kasvuga on kaasnenud sektori konkurentsivõime tõus. Eksporditakse kõrge lisandväärtusega lihaveiseliha ja lihavesetooteid ning elusveiseid.

4 Väljakutsed

Väljakutse 1 – suurendada kõrge lisandväärtusega lihaveiseliha ja lihaveiselihatoodete eksporti

Loomakasvatuse (sh lihavesikasvatuse) tulevik sõltub loomsete toiduainete nõudlusest, mida suurendab kasvav elanikkond ning globaalne nõudlus kõrgväärtuslike ja tervislike toiduainete järele. Üksnes mäletsejalised on suutelised muundama tootmiseks mittesobivad taimed kõrgväärtuslikeks toitaineteks³.

Maailmaturu olukord ja perspektiiv

Euroopa Liidus (EL) toodetud veise- ja lihaveiseliha tootmise omahind ei ole maailmaturu näitajaga konkurentsivõimeline, kuna pikaajaline maailma keskmine liha tootmiskulu on suurema tootmismahu tõttu väiksem. Kallimatel EL-is (sh Eestis) toodetud veise- ja lihaveiselihatoodetel on suurem potentsiaal eelkõige just kvaliteettoodete turgudel, kus kõrged loomade heaolu, toiduhügieeni- ja keskkonnastandardid tagavad lõpptootele parema hinna väljundi. OECD ja FAO hinnangul veise- ja lihaveiseliha import EL-i lähiaastatel kasvab ning kuni aastani 2023 jääb EL veise- ja lihaveiseliha netoimportijaks. Tuleviku perspektiivis võivad EL-i impordikogused olla prognoositust isegi suuremad, kuna sõlmitavad vabakaubanduslepingud USA ja Kanadaga võivad kaubavahetusele oodatust suuremat mõju avaldada. Vaatamata imporditavate koguste kasvule, nähakse EL-is tulevikus pigem veise- ja lihaveiseliha tarbimise vähenemist, kuna EL-i veise- ja lihaveiseliha

³ Lengerken, G; Franz Ellendorff, F; Lengerken, J. „Loomakasvatus – õpik kõrgkoolidele“. Eesti Maaülikool. Tartu 2012

kogutoodang väheneb impordikogusest enam. Globaalsel turul veise- ja lihaveiseliha tarbimine pikemas perspektiivis aga kindlasti kasvab, eelkõige arengumaade, eriti Aasia riikide kasvava elanikkonna nõudluse ja heaolu tõusu tõttu⁴.

Liha kasvav nõudlus maailmas, võimalus laialdaselt kasvatada lihaveiseid looduslikes tingimustes Eestis ja kohalike kaasaegsete lihatööstuste rakendamise võimalus peaks Eestis looma lihaveisekasvatusega tegelemiseks hea tulevikuperspektiivi.

Statistilised andmed

Statistikaameti (SA) andmetel oli Eestis 2016. aasta alguses 256 tuhat veist, kellest Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti (PRIA) andmetel lihatõugu veiseid oli 66,4 tuhat (+26% võrreldes 2015. aastaga)⁵. Lihaveiste arv viimase nelja aastaga on 44% kasvanud. Täpsemalt oli 2016. aasta alguse seisuga 66 379 lihaveist (sh ristandid) ning 2181 lihaveise kasvatamisega tegelevat juriidilist isikut (kasvatajat). Lihaveiste koguarvust 49% olid puhtatõulised (32 790) ja 43% lihaveistest (28 562) kasvatati mahedalt. Üle poole lihaveistest kasvatatakse farmides, kus peetakse alla 100 lihaveise. Ligi veerand kõigist lihaveisekasvatajatest kasvatab ainult ühte lihaveist. Eesti lihaveisekarjades on arvult pigem vähem kui rohkem loomi⁶. Loomade arvult on lihaveisekasvatus koondunud rohkem Lääne-Eestisse – Saare-, Lääne- ja Pärnumaale. 2016. aasta alguse seisuga kasvatati Eestis 17 erinevat tõugu lihaveist (sh piison). Neist enim levinud olid herefordi tõugu lihaveised, keda oli 25% kogu lihaveiste arvust. Populaarsemad tõud olid veel aberdiin-angus (24%), limusiin (18%), simmental (11%), šarolee (8%), šoti mägiveis (8%) ja hele akviteen (4%) ning teised tõud juba vähemal määral (2%).

⁴ Euroopa Komisjon „Commodity Market Development in Europe – Outlook 2014“; OECD-FAO „Agricultural Outlook 2014–2023“

⁵ Veiste arv aasta alguses. Allikas: SA, *PRIA (13.03.2016)

	Veised kokku	Piimalehmad	Lihaveised*
2011	238 300	96 200	44 300
2012	246 000	96 800	51 300
2013	261 400	97 900	58 300
2014	264 700	95 600	63 800
2015	256 200	90 500	66 400

⁶ Veiseliha arv karjade suurusgrupis. Allikas: PRIA, Maaeluministeeriumi arvutused (13.03.2016)

Suurusgrupp	1-4	5-50	51-100	101-300	300 ja enam
Karjade arv	626	1211	198	133	13

Looduslikud eeldused

Eestis on head võimalused lihaveiseid looduslikult kasvatada – kokku on 958 tuhat hektarit põllumajandusmaad, millest ligi 66% moodustab põllumaa ja 34% püsirohumaad, ning alla 1% maast on muuotstarbeline või kasutusest väljas⁷. Siiski leidub ka siin realiseerimata ressursi, sest püsirohumaad alla jäävast maast ei kasutata tootmiseks 33% ehk 108 tuhandet hektarit. Lihaveiste suvine söötmine peaks toimuma just looduslikel, kultuur-, metsa-, ranna- või mõnel muul karjamaal karjatades. Hea saagikusega kultuurkarjamaal võib 1 hektaril karjatada seejuures 2,5 ammelehma koos vasikatega. Karjamaad peab olema tarastatud, karjatada tuleb kopliviisiliselt. Talvisteks söötadeks on sobivad (kuiv)silo, teraviljapõhk, hein, juurvili, söödateravili. Lihaveiste söötmiseks püsirohumaal peab piisavalt tähelepanu pöörama rohumaade kvaliteedile ehk rohumaaviljelusele. Hästihooldatud karjamaad on eduka lihaveisekasvatuse alus ja peaks tagama optimaalse söötmise karjamaaperioodi vältel ning piisavalt heina ja silo talviseks söötmissperioodiks⁸. Rohumaaviljeluses tuleb silmas pidada, et Eestis on põhisöötades oluline puudujääk seleeni, vase, tsingi ja mangaani osas. Mikroelementide puudus on riskiteguriks seedehäirete, karjamaatetaania ja teiste probleemide tekkeks loomadel⁹.

Uue maa kasutusele võtmiseks tuleb kasvatajatel teha järjest suuremaid kulutusi. Püsirohumaade hind on pidevalt kallinenud – 2014. aastal oli keskmine ostuhind 2006 eurot/ha (24% kallinenud eelneva aastaga võrreldes) ja keskmine rendihind 38 eurot/ha (27% kallinenud)¹⁰. Uute maade kasutuselevõtmiseks tehtav oluliselt suurem kulutus soodustab olukorda, kus rohusöödabaasile spetsialiseeruda soovivad lihaveisekasvatajad ei suuda neid kulusid kanda ja peavad liiga kergekäeliselt noorloomi müüma. Püsirohumaade potentsiaal on veel piisavalt kasutamata ning rohusöödabaasile spetsialiseeruvad lihaveisekasvatajad saaksid püsirohumaad senisest aktiivsemalt kasutusse võtta, kuigi konkurents teiste loomakasvatajatega hinnalt kallite maade pärast on suur.

Erinevad turustusviisid realiseerimiseks

Sobiva turustusviisi valik on iga kasvataja enda otsus, kuid sektori arenguks oleks vaja kujundada ühine valdav suund. Lihaveiste realiseerimiseks on kasvatajatel kasutada erinevad valikud.

- Toorme maksimaalne väärindamine ehk eksporti peaks jõudma kas kõrge lisandväärtusega lihaveselihatooted või kvaliteetne lihaveseliha.

⁷ Statistikaameti 2013. aasta struktuuriuuring

⁸ Eesti Põllu- ja Maamajanduse Nõuandeteenistus „Loomakasvatus. Kuidas alustada“ (13.03.2016)

⁷ Puskar, P. „Tugevad ammefermid on lihaveisekasvatuse alus“. Lihafoorum 2013

⁸ Seisuga 13.03.2016

- Lihaveiseliha kui kvaliteetse toorme eksport mahetunnustuse, siseriikliku toidukvaliteedikava¹¹ või EL-is geograafilise tähise¹² abil.
- Elusloomade eksport ehk noorloomade (kuni 24 kuu vanuseni) kasvatamine, et need kokkuostjatele nuumaks realiseerida. Eelise annaks kõrgema müügihinnaga aretusloomade eksport.
- Noorloomade nuumamine sobivasse tapakaalu, et need seejärel kohalikule tööstusele lihaks müüa.

Elusloomade eksport

Eestis jäetakse liha maksimaalse väärimise potentsiaal siiski suuresti kasutamata ning lihavesikasvatuses on valdavaks turustusviisiks kujunenud elusloomade eksport. Seda asjaolu tõttu, et välisriikide turustuskanalite olemasolu annab võimaluse loomad väikesemate tootmiskuludega ning parema hinnaga kokkuostjatele maha müüa. 2015. aastal eksporditi PRIA andmetel elusloomana 9439 lihaveist, mis moodustas 14% lihaveiste koguarvust. Lihaveiseid eksporditi 12 erinevasse riiki, enim Poola, Türgi, Leetu, Sloveeniasse, Ungarisse, Hollandisse, kaugemate sihtkohtadena Liibanoni, Usbekistani ja Gruusiasse ja väiksemates mahtudes ka mujale.

Elusloomi eksportides viiakse karjast välja palju häid noorloomi. Eesmärk võiks olla võimalikult palju säilitada väljakujunenud struktuuriga tootmis- või aretuskarja ning karja täiendamisel tuleks kõigepealt eelistada oma ettevõttes üles kasvatatud loomi, kuna väljastpoolt uute sissetoomine lõhub karja senist hierarhiat ning suurendab haiguste leviku ohtu. Karja taastootmises mängib suurt rolli puhtatõulise pulli valik. Elusloomade ekspordi muudab raskeks arvestavate müügipartiide komplekteerimine ja loomade pikk transpordiaeg.

Kohalikud lihavesikasvatavad on elusloomade ekspordis rakendanud edukalt mitmeid ühisprojekte, et luua konkurentsivõimelisemaid müügitingimusi. Üheks selliseks koostööprojektiks on olnud Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu kaudu eksport EL-i ja teistesse riikidesse. Samuti toimub eksport Baltic Grassland Beef¹³ pikaajalise projekti kaudu Šveitsi ja Lääne-Euroopasse.

Baltic Vianco OÜ (varasemalt nimega Estonian-A.C.B.-VIANCO OÜ), mis on koos ELKS-iga ka üheks Baltic Grassland Beef projekti osapooleks, pakub kasvatajatele võimalusi veiseid ekspordida välisriikidesse.

¹¹ Põllumajandusministri määrus nr 77 „Toidukvaliteedikava ja selle eeskirja täpsemad nõuded, toidukvaliteedikava tunnustamise taotlemise ja taotluse menetlemise täpsem kord ning taotluse vorm“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/106082013002?leiaKehtiv> (13.03.2016)

¹² Põllumajandustoodete ja toidu kvaliteedikava – Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1151/2012; geograafilise tähisega registreeritud toodete andmebaas <http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>

¹³ Baltic Grassland Beef projekt <http://www.lihaveis.ee/uudised/loomade-realiseerimine-baltic-grassland-beef-projekti-kaudu> (13.03.2016)

Kasvatajatele annab võimaluse laialdasemaks koostöök ja ühisturustamiseks toidukvaliteedikava, mis peaks tagama ühtlasema kvaliteediga lihaveiseliha ja muutma selle tarbijale selgelt eristuvaks tooteks. Üheks edukaks toidukvaliteedikava näiteks Eestis on MTÜ Liivimaa Lihaveis rohumaaveiseliha tootmise toidukvaliteedikava¹⁴, mis sai 2014. aastal riikliku tunnustuse.

Liha toodang ja eksport

Kogu veiseliha toodang on viimase nelja aastaga 2,5% langenud, kaheksa aasta arvestuses 23%. Loomade ekspordi ja saadava toodangu mahu märgatav erinevus tuleneb elusveiste ekspordi suuremast osakaalust, mis on SA andmetel viimase kaheksa aastaga loomade netokaalu järgi 4,8 korda kasvanud. SA andmetel tapeti veiseid 2015. aastal müügiks (k.a ekspordiks) ja majapidamises (k.a teenustööna) 21,9 tuhat tonni eluskaalu järgi. Seda oli ligi 3% vähem kui 2014. aastal ning 26% vähem kui 2007. aastal. Siseturule veiseid realiseerides määrab hinnad lihakombinaat rümba (lihakeha) kvaliteedi alusel, vastavalt rümba lihakusele ja rasvasusele SEUROP¹⁵ süsteemi alusel. Eluslihaste ja lihaveiseliha ekspordi kohta eraldi statistilised andmed täpsemalt puuduvad, aga elusveiste ja veiseliha ekspordi tervikuna vaadates on need näitajad viimastel aastatel kasvavas trendis edenenud.

Elusveiste ekspordi numbrilisele ülekaalule vaatamata ei kajastu see veiseliha kogutoodangus¹⁶, mis on aastate lõikes hoopis vähenenud. Saamaks aimu lihaveiseliha toodangust, võiks selle jälgimise aluseks kokkuleppeliselt võtta lihaste arvu perioodilise muutuse. Edukaks lihaveiseliha turustajaks Eestis on MTÜ Liivimaa Lihaveis, kes müüb rohumaali lihaveiseliha hetkel ainult Eestis, aga plaanitakse ka teistesse Euroopa riikidesse eksportima hakata.

Tootmist piiravad tegurid

- Kohalike lihaveisekasvatajate vähenemine efektiivsus kasvatab tootmise omahinda ja vähendab tootmises paindlikkust.
- Karja täiendamine ja loomade arvu suurendamine on aeganõudev, täpne ja kulukas protsess.

¹⁴ „Rohumaaveise liha tootmise“ toidukvaliteedikava http://liivimaalihaveis.ee/files/Kvaliteedikava_kodulehe_et.pdf (13.03.2016)

¹⁵ Veterinaar- ja Toiduamet „Klassifitseerimine“ <http://www.vet.agri.ee/?id=274&op=body> (13.03.2016)

¹⁶ Veiseliha kogutoodang, tuhat tonni. Allikas: SA (13.03.2016)

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
15,4	14,3	14,2	12,9	12,2	12,3	11,5	11,9	-

- Kasvatajate vähene koostöö müümiseks või eksportimiseks, kuna suureks väljakutseks osutub stabiilsete turgude leidmine, sobivate müügipartiide komplekteerimine ja tarbija usalduse võitmine.
- Tarbija ebapiisav teavitamine ei ole suutnud tekitada pidevat lihaveiseliha nõudlust. Samuti ei ole tarbijat piisavalt informeeritud kvaliteetsest lihaveiseliha omadustest ja selle kallima hinna kujunemisest, seejuures ei võimalda puudulik märgistus kvaliteetset lihaveiseliha ja lihaveiselihatooteid piisavalt selgelt tavalisest veiselihast ja veiselihatoodetest eristada.
- Kohalike tööstuste vähene huvi ja spetsialiseerumine lihaveiseliha ja lihaveiselihatoodete tootmiseks.
- Jõudluskontrolli (vaata lk 11) all olevate karjade väikese osakaal tõttu ei suudeta tagada paremate lihajõudlusnäitajate saavutamise abil kvaliteetsemat lihatoodangut.
- Piiratud ressursitõhususe tõttu ei ole teadus- ja arendustegevust (vaata lk 16) sektori arengusse piisavalt kaasatud, samuti on teadmussiire ettevõtetele olnud ebapiisav.
- Olulist mõju avaldavad tootmismaa kallinemine, karmistuvad keskkonnanõuded, suur tööjõupuudus ja tugev konkurents teiste põllumajandusharudega.

Väljakutse 2 – ühtlustada lihaveiseliha kvaliteeti

Lihaveis on aretatud saavutamaks kiiret lihasmassi kasvu, kulutades iga kilogrammi juurdekasvu saavutamiseks minimaalselt sööta. Lihaveiste kasutusiga sõltub tõust, keskmiselt arvestatakse selleks 10 aastat, mille jooksul ammlemalt võib saada 7-8 vasikat. Lihatõugu noorveiste kasvukiirus on palju suurem kui piimatõugude puhul. Erinevalt piimaveistest salvestavad lihaveised rasva põhiliselt kõhuõõnde, naha alla lihaste ja lihaskiudude vahele ja ümber, mis annab nende lihale marmorsuse (lihastevahelise ja -sisese rasvkoe). Kvaliteetse liha ja õige looma kehamassi juurdekasvu (massi-iibe) saavutamiseks on väga tähtsal kohal söötmine. Hästi söödetud loomadel on vähem sidekudet ja rohkem lihaskudet ning parem marmorsus. Liha realiseerimisel on vajalik arvestada asjaoluga kas kasvatatakse varavalmivat või hilist tõugu, millest tulenevad konkreetse tõu liha omadused. Tõu valikul tuleb arvesse võtta aga konkreetseid pidamistingimusi. Toitainetevaestele rannakarjamaadele sobivad väiksemad tõud nagu hereford, angus ja šoti mägiveis, lopsakamatel püsirohumaadele intensiivse kasvuga tõud nagu limusiin, šarolee ja hele akviteen. Osad tõud on väikese rümba ja aeglase kasvuga, mis ei ole lihatootmise seisukohalt tulus. Teised tõud on intensiivse kasvuga ja ladestavad hästi rasva. Ning osad intensiivse kasvuga tõud on omakorda hoopis rasvavaesed^{17,18}.

¹⁷ Eesti Põllu- ja Maamajanduse Nõuandeteenistus „Karja uuendamine“ ja „Lihajõudlus“ (13.03.2016)

Veiseliha kvaliteedi hindamiseks on mitmed meetodid³

- Hinnatakse liha marmorsust, happelisust (pH-d), maitseomadusi ja liha värvust.
- SEUROP¹¹ süsteemi alusel saab tapetud looma kvaliteeti põhjalikumalt hinnata tapasaagise, rümba morfoloogilise koostise, lihakuse ja rasvasuse tunnuste abil.

SEUROP süsteem

EL-i ühise põllumajanduspoliitika raames toimub veise-, samuti sea- ja lambarümpade kvaliteediklasside määramine ühtsetel alustel lihaklasse tähistavate tähtede S, E, U, R, O, P ehk SEUROP süsteemi alusel. Rasvasuse järgi liigitatakse liha viide klassi. Kõige hinnatumad on keskmise rasvasusega 3. ja 4. klassi liha – 1. klassi liha on väga kuiv ja 5. klassi oma väga rasvane. Lihakuse alusel jaotatakse liha kuude klassi, milles S tähistab kõige kõrgemat ja P kõige madalamat klassi¹⁹. Lihaklassi kuuluvust ei saa hinnata eluslooma järgi, vaid hindamine toimub pärast tapmist rümba järgi. SEUROP süsteemi kaudu saadavad andmed annavad kõige objektiivsema pildi turul saadaoleva liha kvaliteedist ning praegu puuduvad sellele süsteemile võrdväärsed alternatiivid.

Eestis on kogu tapetud veiste- ja lihavesiste arvust SEUROP andmetena kättesaadav vaid pool, mis kinnitab kohaliku veise- ja lihavesieliha ebaühtlast ning üpris madalat kvaliteeti, kus suurem osa loomi jääb kehvematesse lihaklassidesse. Enamus kohalikul turul tarbimisse jõudvast veiselihast on paraku pärit piimakarja praaklehmadel või ristanditelt. Siinkohal tuleb riigil leida koostöösektoriga võimalus SEUROP süsteemi paremaks rakendamiseks ning vajadusel selle tarbeks kaasata teiste liikmesriikide kogemusi ja häid praktikaid.

Jõudluskontroll

Eesti lihavesisekasvatuses on suureks probleemiks jõudluskontrolli all olevate karjade väike arv. Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli andmetel on praeguseks jõudluskontrollis registreeritud arvuliselt kõigest pooled kasvatavatest lihavesistest. Jõudluskontrolli osalised andmed ei anna aga piisavat teavet lihavesiste osas vajalike jõudlusnäitajate kohta. Hetkel kajastatakse jõudluskontrolli andmetes nii puhtatõuliste loomade kui ka lihavesiste ristandite näitajaid, mille põhjal on Eestis olukord, kus lihavesisekarjades on vähe puhtatõulisi lihavesiseid (20%) ja väga suur ristandite osatähtsus (80%).

¹⁸ Eesti Maaülikool „Liha kvaliteet“ http://www.eau.ee/~alo/liha/kvaliteet/?Liha_kvaliteet (13.03.2016)

¹⁹ Riigi Teataja „Veiserümpade kvaliteediklasside nõuded ning nõuetekohasuse määramise meetodid ja kord“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/242621> ja „Veiserümpade kvaliteediklasside täpsemad nõuded ning nõuetele vastavuse määramise ulatus ja kord ning rümpade kvaliteediklasse määrava isiku tunnustamise taotlemise ja taotluse menetlemise täpsem kord“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/744443> (13.03.2016)

Lihaveisekasvatavate eesmärk peaks olema tulevikus aktiivsem karjade jõudluskontrollis registreerimine, kuna seeläbi tekib võimalus koguda lihaveise sektori kohta seni puuduolevaid andmeid. Andmekogujate ja –valdajatega on tarvis kokku leppida, kuidas tagada soovitud andmete kogumine ja avaldamine ning parandada nende kättesaadavust. Väljakutsetega sisulisemaks tegelemiseks on vaja suurendada regulaarselt kogutavate sisendandmete hulka, et neid analüüsides kogu lihaveise sektori jaoks olulisi otsuseid teha. Pikemas perspektiivis võiks lihaveise sektori sisendandmed koondada ühte süsteemsesse andmebaasi, mis suurendaks avalikku ligipääsu ja annaks ülevaate lihaveise sektori arengust. Ühe võimalusena on kaalutud, et andmeid PRIA kodulehel avaldada – jaotatuna lihaveiste arv vanuse järgi ja lihaveiste keskmine arv laudas või omaniku valduses. Sellise juhul saaks vaid ühe osa puuduolevatest andmetest, jätkuvalt oleks lisaks vaja sisendandmeid lihaveiselihatoodangu, hindade, ekspordi ja tarbimise kohta.

Aretusväärtus

Aretusväärtus on järglastele edasiantav geenide väärtus, mille eesmärk tuleneb otsesest turunõudlusest. Aretuslike abinõude eesmärgiks on parandada põllumajandusloomade jõudluse tunnuseid, suurendades seeläbi loomakasvatuse majanduslikku tulu geneetiliselt ühtlase karja lihtsama söötmise abil. Mida kõrgem on kasvatatava veise aretusväärtus, seda suuremat tulu ta kasvatajale toob. Piimaveised on enamasti puhtatõulised, seevastu lihatootmine baseerub valdavalt ristandloomade kasutamisel³. Suure tõugude arvu (heterogeensuse) ja erinevate kasvatamismeetodite tõttu tekib Eestis kitsaskoht, kus pakutakse liiga väikeses koguses ühtlase kvaliteediga lihaveiselihatoodangut. Realiseerimisel on puudu ühe konkreetse suuna arendamisest ja piiritletud tõugude laiulatuslikumast kasvatamisest.

Liha kvaliteet

Tagasihoidlike lihakusnäitajate põhjusteks on Eestis nii pidamis- ja söötmingimused (levinud on ekstensiivne pidamine ja lõppnuuma puudumine) kui ka lihaveisekarjade heterogeensus ja madal tõulisuse aste. Selleks, et ühtlustada lihaveiselihatoodangut, on vaja välja selgitada lõppnuuma mõju erinevate tõugude liha kvaliteedile ja rümpade kõrgematesse lihakusklassidesse klassifitseerumiseks erinevate tõugude ristamise sobilikkus. Selleks tuleks lihaveisekasvatusega alustades või tootmist laienedes vähendada piimaveiste ristamist lihatõugu pullidega. Tõukarjades tuleks rakendada puhasaretust või vältivat ristamist, et saada puhtatõulisi lihaveiseid²⁰.

Liha kvaliteeti halvendavad transpordistress ja ebasoovitavate tehnoloogiliste võtete rakendamine lihakombinaadis. Stressi tulemusena või üldises kehvades tootmises olnud loomade liha muutub ebakvaliteetseks (sitkeks, kuivaks ja tuimaks). Loomi ei tohiks koheselt pärast mahalaadimist tappa, kuna esmase stressi kadumine võtab omajagu aega. Et vältida liigset stressi, ei tohiks tapamaja

²⁰ Järv, P; Viinalassi, H. „Lihaveisekasvatusest Eestis 2010. aastal“. Eesti Maaülikool

asuda liiga kaugel, transport ja transpordivahend peavad olema ohutud, eelbaasis peab olema tagatud loomade heaolu ja korrektne uimastamine. Hilisemas faasis on olulisteks kriteeriumideks tehnoloogiliselt õige veretustamine, lahkamine ning rümpade jahutamine. Pärast veretustamist kestab veise- ja lihaveiseliha valmimine jahutustemperatuuril vähemalt 14 päeva, sõltuvalt tapalooma vanusest ning spetsiifilistest tapa- ja jahutustingimustest. Liha kvaliteeti mõjutab suurel määral tapmisjärgne lõplik pH-tase. Tumedam liha on kõrgema pH-ga ning parema vee siduvuse tõttu mahlakam ja õrnem. Liha õrnus sõltub omakorda paljudest faktoritest, eelkõige rasva ja sidekoe hulgast, lihaskiudude jämedusest ja liha valmiduse astmest, looma vanusest, tõust, soost ja toitumisest^{3,18}.

Kvaliteetse lihaveiseliha ning seeläbi kasumlikuma tootmise eeldused

- Aretustööle panustamine ja karja geneetilise potentsiaali tõstmine. Paaritamiseks tuleks kasutada ainult heade tõuomadustega sugupulli, tõugude ristamist tuleb hoolega kaaluda.
- Lihaveisekasvatajate suurem spetsialiseerumine, mille tulemusena pööratakse rohkem tähelepanu kvaliteedile, mitte kvantiteedile.
- Loomade hea tervis tagab nende pika eluea, madala suremuse ja haigestumise. Poegimisperiood peaks jääma lühikesse ajavahemikku, siis on parem loomi abistada ja vältida hukkumisi. Karja terviseprobleemide põhjuste väljaselgitamine võimaldab oluliselt vähendada loomade enneaegset prakeerimist ja muuta karja taastootmisprotsess efektiivsemaks.
- Kvaliteetse sööda kasutamine suurendab selle söödavust ja tagab korrektse noorloomade juurdekasvu ning nuumaloomade massi-iibe.
- Sobiva pidamissüsteemi rakendamine kasvatuses. Püsirohumaa kopleid tuleks suvel kasutada maksimaalselt ja talveperioodil peaksid lihaveised olema vabapidamisel. Loomad tuleb rühmade kaupa grupeerida, et mitte lõhkuda karja loomulikku hierarhiat. Samuti on oluline korrektne rohumaaviljelus, tagamaks loomadele vajalikke mikroelemente.
- Transportimisel ja tapa-protsessis tuleb loomade stressi vähendada, et saada kvaliteetsemat liha.

Väljakutse 3 – suurendada lihaveiseliha tarbimist

Tarbija võimalused ja eelistused

Kogu lihaveiseliha tarneahelas on määrava tähtsusega tarbija teavitamine, kes selle toimimist nõudluse kaudu finantseerib. Tarbijad on muutunud järjest teadlikumaks mida nad ühelt tootelt ootavad ja hindavad kõrgelt kodumaist kvaliteetset toodangut.

SA uurib kolme aastase perioodi tagant toimuva leibkonna eelarve uuringuga käigus nende kulutusi ja eelarvet. Viimase uuringu järgi kulutas leibkonna liige toidule (sh mittealkohoolsed joogid) 27% kogukuludest²¹. TNS Emori viimatise põhitoiduainete ostukorvi uuringu järgi²² selle maksumus pidevalt odavneb, mis viitab kohaliku tarbija suurele hinnatundlikkusele. Põhitoiduainete ostukorvi uuringu järgi oli veiseliha kui tooterühma osakaal üldises tarbimises 0,5%, võrdluseks broileriliha osakaal 2,9%, sealihal 5,8%, toodetest kodusel hakklihal 2,4%, keeduvorstil ja lahtiselt müüdavatel viineritel 6,0% (enimtarbitav toode oli naturaaljuust 8,4%-se osakaaluga kogutarbimisest). Seega eelistab kohalik tarbija pigem odavama hinnaga broileri- ja sealiha või broileri- ja sealihatooted, mis on üldjuhul odavama hinna tõttu ka madalama kvaliteediga. Veise-, lihaveiseliha ning veise- ja lihaveiselihatoodete jaehinna muudab teiste lihadega võrreldes kallimaks pikem ajaperiood, mis kulub veiste- ja lihaveiste õigesse tapaküpsusesse jõudmiseks ja mille jooksul tuleb kasvatajatel jätkuvalt erinevaid tootmiskulusid teha.

Tarbimise suurendamine ja traditsioonide kujundamine

Lihaveiseliha tarbimise kohta eraldi andmed puuduvad, kuid eksperthinnangutel on selle tarbimine viimastel aastatel vähenenud, kuna tööstuse poolt ostetavad kogused on olnud väiksemad. Kogu veiseliha tarbimise kohta on andmed olemas ning need näitavad tarbimise vähenemist²³. Seetõttu oleks osapooltel tarvis kaaluda, milliseid tegevusi rakendada, et kujundada Eestis suuremaid veise- ja eelkõige lihaveiseliha tarbimise traditsioone.

Suuremat lihaveiseliha tarbimist ei soodusta HoReCa sektori (hotellid, restoranid ja *catering*) spetsiifika, mis soovib ainult kindlaid veiseliha väärtükke, näiteks sise- ja välisfileed, *picanhat*, sisetükki, antrekooti või muid tükke. Kohalikud tootjad ei ole omahinna, tarnekindluse ja kvaliteedi osas importliha ja importlihatoodetega konkureerides konkurentsivõimelised. Kasvatajatel omakorda puudub piisav tagasiside, milliste lihatükkide ja kvaliteedi järgi on turul nõudlus. Samuti puudub Eestis kokkulepe, kus tapamajades või lihatööstustes kvaliteetsed lihaveise rümba väärtükid eraldatakse madalama kvaliteediga tavalise veiseliha rümba tükkidest. Liha maitseomaduste ja kvaliteedi tagamiseks tuleb oluliselt suurendada koostööd lihatööstuste ja HoReCa sektoriga ning töuaretuse valdkonnas teadlastega.

²¹ Statistikaamet „Leibkonna eelarve uuring“ 2012

²² Seisuga 13.03.2016

²³ Veiseliha tarbimine inimese kohta aastas kilogrammides. Allikas: SA (13.03.2016)

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
13,9	13,4	12,7	11,8	11,3	9,7	7,0	7,5	-

Turustamisel püütakse järjest enam tarbijale personaalselt läheneda teda kõnetava formaadi abil. Kasvanud on just otse tootjalt tarbijale suunatud müügiformaadi tähtsus. Maksimaalseks otseturustamise ärakasutamiseks lihaveiseliha tarbimise suurendamise osas on vaja piisavate kogemuste tekkimist. Ühisturustamisega, nii sise- kui välisturgudele, on märgatavalt lihtsam leida uusi müügikanaleid ja koostööpartnereid. Samuti on ühiselt võimalik edukamalt osaleda toetusmeetmetes, mille abil korraldada vajalikke müügiedendus- ja teabekampaaniaid.

Veise- ja lihaveiseliha tarbimist mõjutab

- Veise- ja lihaveiseliha jaehind²⁴, eriti kvaliteetse lihaveiseliha kallim jaehind. Veiseliha jaehind on viimastel aastatel teiste lihadega võrreldes oluliselt kiiremini kallinenud, olles näiteks sealihast 1,9 ja linnulihast 3,9 korda kallim.
- Tarbija ostujõud on madal, mille tõttu eelistatakse odavama hinnaga lihasid ja lihatooteid.
- Tarbija teadlikkuse kasv ning soov üha tervislikumalt ja mitmekesisemalt toituda. Kvaliteetne veise- ja lihaveiseliha ning neist valmistatud tooted võiksid suurema teavitamise tulemusena tulevikus järjest rohkem tarbija ostukorvi jõuda. Vaatamata kallimale jaehinnale oleks neile sarnaselt mahe- ja ökotoodetele võimalik rohkem potentsiaalseid ostjaid leida.
- Traditsioonide puudumine. Maitse-eelistuste kujunemine on pikaajaline protsess, mis sõltub paljudest teguritest. Veise- ja eriti lihaveiseliha tarbimise traditsioonide kujunemiseks ei ole olnud veel piisavalt aega, ega ostujõulist ning teadlikku tarbijat.
- Puuduvad teadmised veise- ja lihaveiseliha ning selle valmistusviiside kohta. Tootjad on asunud küll rakendama sellekohaseid teavitusmeetmeid, kuid nende reaalne mõju avaldub alles pikemaajalise töö tulemusena.
- Toidu kaudu saadav maitseelamus ning kvaliteetse toidu- ja loomasõbralikust tootmisest tulenev tarbijat kõnetav lugu. Seda võib pidada kvaliteedipoliitika arenguks, mis on laiemalt

²⁴ Lihaliikide jaehinnad kauplustes, eur/kg. Allikas: TNS EMOR, Maaeluministeriumi arvutused (13.03.2016)

	Broiler	Sealiha (kondita)	Veiseliha (kondita)
2011	2,6	5,1	6,7
2012	2,5	5,4	7,2
2013	2,6	5,4	7,9
2014	2,6	5,2	8,2
2015	2,5	5,1	9,8

juurdunud Lääne- ja Lõuna-Euroopas. Seal eristuvad tarbija jaoks selgelt geograafilise tähisega traditsioonilised tooted, mida ollakse valmis oluliselt kõrgema hinnaga ostma.

- Väike ja ühekülgne sortiment jaekettides. Suurema nõudluse puudumisel ei pööra töötleva tööstuse ettevõtted lihaveiseliha ja lihaveiselihatoodete sortimendi laiendamisele ja mitmekesistamisele piisavalt tähelepanu. Enamus kvaliteetsemat lihaveiselihast realiseeritakse lihatööstuses koos piimaveiste lihaga, mis läheb vorstide ja muude toodete valmistamiseks. Ainult väike kogus ning siis juba valitud lihaveisetükid jõuavad jaekettidesse, HoReCa sektorisse või eksporti.
- Noorloomade välismaale müümisest saab suuremat tulu kui liha väärindamisest.
- Liiga väheaktiivne koostöö HoReCa sektoriga paremaks tarbijani jõudmist ning seeläbi suurendada ühtlasi lihaveiseliha tarbimise harjumust.

Väljakutse 4 – suurendada teadus- ja arendustegevuse ning teadmussiirde rolli

Lihaveisesektori ressursitõhususe suurendamiseks tuleb panna senisest suuremat rõhku teadus- ja arendustegevusele. Oluline on välja selgitada, kuidas muuta sektori tegevused teaduspõhisemaks ning millistele arendustegevustele oleks vaja tulevikus rohkem tähelepanu fookuseerida. Teadmussiirde ja innovatsiooni rakendamise eesmärgiks põllumajandussektoris ning maapiirkondades on luua eelkõige tootja, töötleja, nõustaja ja teadlase vahele toimiv koostöö. Prioriteetseks eesmärgiks peaks olema uurimistööde kaudu kaasa aidata keskkonna säästmisele ning ohutu ja tervisliku toidu tootmisele. Suur väljakutse seisneb tootmiseks vajalike sisendite tõhusas kasutamises ning tekkinud jääkproduktidele hilisemalt maksimaalse lisandväärtuse andmises. Uurimistööde kaudu kogutud informatsioon ja oskusteave peaks tulevikus sektoris arvuliselt enamate osapoolteni jõudma.

Sektori koolitus- ja nõuandevajadus

Sarnaselt kogu põllumajandus- ja töötleva tööstuse sektorile, on lihaveisesektoris suur vajadus välja koolitada uue põlvkonna spetsialistid. Tarvis on senisest oluliselt suurendada haridusasutuste, ettevõtete ja erialaorganisatsioonide vahelist koostööd. Haridus- ja koolitusasutused vajavad sektorist tagasisidet, milliseid teadmisi ja oskusi oleks vaja arendada, et kasutada saadud infot olemasolevate õppekavade täiustamiseks või uute väljatöötamiseks. Samuti on vaja laiendada veise- ja lihaveisekasvatuse valdkonnas pakutava nõuandeteenuse kandepinda. Eestis pakub põllu- ja maamajanduse erinevaid nõuandeteenuseid Põllu- ja Maamajanduse Nõuandeteenistus²⁵, mida koordineerib Maaelu Edendamise Sihtasutus. Loomakasvatuses pakkus 2015. aastal nõuannet 19

²⁵ Eesti Põllu- ja Maamajanduse Nõuandeteenistus „Nõuandeteenistuse teenused ja tooted“
<http://www.pikk.ee/teenused-ja-tooted#.Vvel2PI942w> (13.03.2016)

konsulenti, neist 4 olid spetsialiseerunud veisekasvatuse valdkonnale, aga eraldi lihaveisekasvatusele spetsialiseerunud konsulendid puudusid.

Uute tehnoloogiate ja töövõtete põllumajandusse kiiremaks integreerimiseks ning sektori tõhusamaks ja konkurentsivõimelisemaks muutmiseks on maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide seas ka teadmussiire. Loomakasvatuse tegevusvaldkonnas rakendatakse teadmussiirde pikaajalist programmi²⁶. Selle raames toimub koolituste, infopäevade, õpiringide, ettevõtete külastuste ning konverentside korraldamine, teabematerjalide koostamine ja levitamine ning teadustulemuste esitlemine – seda kõike eesmärgiga tõsta loomakasvatusektoris tegelevate ettevõtjate ja töötajate teadmiste taset teemadel, mis on seotud põllumajandusloomade pidamise, söötmise, heaolu, tervise, taudiennetuse, aretuse ja geneetiliste ressursside säilitamise, ohutu ja kvaliteetse sööda, ning esmase töötlemise kaudu lisandväärtuse loomisega, et suurendada loomakasvatuse valdkonnas teadlikkust ning oskuseid ehk lõppkokkuvõttes sektori konkurentsivõimet.

Maaelu Arengu Instituudi poolt läbi viidud uuringu „põllumajandustootjate teabe, koolitus- ja nõustamisvajadus“²⁷ järgi vajatakse enim koolitust seadusandluse, põllumajandustoetuste taotlemise, raamatupidamise ja maksunduse, keskkonnanõuete ja –kaitse, põllumajandusmasinate ja tehnika ning ettevõtte juhtimise kohta. Kõiki neid valdkondi mainis vähemalt iga teine uuringus osalenu. Põllumajandustootjad leidsid, et väikesed ja suured vajavad pakutava info osas erinevat lähenemist. Tootjad tunnevad puudust põllumajandustootmist puudutavate seaduste planeerimise etapi kohta info jagamisest ning sektori turuinfost, mis aitaks kaasa efektiivsemate lühiajaplaanide ning pikemaajaliste tulevikuotsuste tegemisel. Samuti oleks vaja reguleerida info edastamist, kuna see ei jõua kas piisavalt selgel kujul või õigel ajal nendeni, kes tegelevad selle edastamisega.

Teadus- ja arendustegevuse edendamiseks on vajalik²⁸

- Atraktiivne õppeasutus koos populaarsete erialade ja ajakohaste õppekavadega, samuti piisav teadlaste ja õppejõudude järeelkasv.
- Tulemuslik koostöö lihavesisektoriga, ülikoolide ja uurimisasutustega. Vaja on leida koostööpartnereid uuenduslike lahenduste kasutuselevõtule ettevõtetes, pakkuda

²⁶ PRIA „Teadmussiirde ja teavituse toetus (pikaajalised programmid) (MAK 2014–2020 meede 1 alameetmed 1.1; 1.2; 1.3)“ http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/nouanne_koolitus_arendamine/pikaajalised_programmid/ (13.03.2016)

²⁷ Maaelu Arengu Instituut „Põllumajandustootjate teabe-, koolitus- ja nõustamisvajadus“ 2007 <http://www.agri.ee/et/uudised-pressiinfo/uuringud/valdkondlikud-uuringud/koolitus-ja-noustamine> (13.03.2016)

²⁸ Eesti Maaülikool „Eesti Maaülikooli teadus- ja arendustegevuse strateegia aastani 2015 – teadmistepõhine biomajandus“ (13.03.2016)

ettevõtetele spetsialistide konsultatsioone, katsete tegemist ja teisi teadus- ja arendustööga seotud teenuseid.

- Teadustöö kooskõlastamine suurema valdkondadevahelise koostöö ning teadusteemade koordineerimise kaudu. Tugevate teadusrühmade väljaarendamine ja uute uurimistemade avamine toidutehnoloogia üldvaldkondades. Rakendusuuringute tulemuste turupotentsiaali analüüs ja eelkõige turuorientatsiooniga uuringute toetamine.
- Kaasaegse, ühiskasutusega ning akrediteeritud kvaliteedisüsteemiga teadus- ja arendustegevuse taristu väljaarendamine.
- Teadus- ja arendustegevuse tulemuste lihavesikasvatajatele ja lihaveseliliha käitlemisega tegelevatele ettevõtetele ülekandmine ning teadustulemuste populariseerimine. Infotehnoloogilise teeninduse, teadlase- ja kliendikesksema infovahetuse edasiarendamine.

Väljakutse 5 – edendada ühistulist tegevust ning koostööd

Lihavesikasvatuse alased teadmised ja kogemused on Eestis võrreldes teiste riikidega veel suhteliselt lühiajalised. Vähesed teadmised ja kogemused on killustunud mitmete organisatsioonide vahel ning tuntakse puudust kogu lihavesisesektorit koordineeriva kompetentsikeskuse järgi.

Lihavesikasvatajate jaoks peaks prioriteetseks koostöövormiks muutuma ühistegevus. Ühiselt tegutsedes saab koondada suurema hulga sama eesmärgiga osapooli, mis tagab osalejatele lisaks täiendava teadmiste baasi, efektiivsema ressursikasutuse ja suurema majandusedu. Seeläbi on võimalik muuta ka oma arvamus tarneahela läbirääkimistel jõulisemaks, kindlustada parem ligipääs uutele turgudele, saavutada kokkuhoid varude soetamisel, vähendada tootmisriske ning tagada paremad investeerimisvõimalused. Ühistegevust ei saa pidada siiski ettevõtte majanduslike probleemide iseneslikuks lahenduseks. Ühistegevuse edendamine ennetaks aga olukorda, kus lihaveselihasektori arengut pärsib selle suur killustatus, vaidlused erinevate arengusuundade üle ning vähesete ressursside pärast. Lisaks ühisele turustamisele oleks kasvatajatel tarvis kaaluda ka kohaliku ühistulise lihatööstuse loomist.

Sektori organisatoorseks arendamiseks on oluline

- Koondada lihavesisesektori teadmised ja kogemused ühte kompetentsikeskusesse. Selle põhirolliks oleks osapoolte koostöö koordineerimine, informatsiooni ja oskusteabe vahendamine, avalikkusega suhtlemine ning riigile tugevaks koostööpartneriks olemine. Tulevikus võiks kompetentsikeskus korraldada eelnevale lisaks ühisturustamisega seonduvat.

- Leida ja koolitada inimesi, kes oleksid kompetentsikeskuses valmis tegelema lihavesisektori igapäevaste organisatoorsete küsimuste ning probleemidega.
- Kaasata konsulendid kompetentsikeskuse sisulisse tegevusse, et suurendada nii pakutava nõuandeteenuse kvaliteeti ja keskuse usaldusväärsust koostööpartnerina.
- Suurendada koostööd osapooltega lihatarneahelas (jaemüügiettevõtted, käitlemisettevõtted, HoReCa sektor). Kogu sektori ühine eesmärk peaks olema leida parimad võimalikud väljundid lihavesiliha ja sellest valmistatud toodete maksimaalseks väärindamiseks ning lihavesiliha tarbimise edendamiseks.

5 Võimalused

Antud visioonidokumendi 4. peatükis kirjeldatud väljakutsetest tulenevalt on esitatud alljärgnevalt lihavesisektori võimalused suurema edu saavutamiseks

- Kasvatajate suurem efektiivsus tootmisprotsessis, tootmishoonete kaasajastamine kooskõlas keskkonnakaitse tingimustega ja aktiivsem jõudluskontrolliga liitumine, mis võimaldaksid parandada karja jõudlusnäitajaid, ühtlustada liha kvaliteeti ning täpsemate andmete kogumist sektori paremaks analüüsiks.
- Ühiseksport uutele turgudele sisenemiseks, mis tagab vajalikud mahud, tarnekindluse ning ühtlase kvaliteedi. Sektori jõulisemaks arenguks annaks tõuke suuremamõõtmeliste turustamisprojektide elluviimine. Ühisturustamine suurendab ka osapoolte teavitus- ja müügiedendusprojektide elluviimise edukust. Ekspordi puhul on oluline riski hajutamine sihtturgude laia valikuga, samuti eksporditava toodangu võimalikult kõrge väärindusaste, mille kaudu suurendada ekspordi lisandväärtust ja saadavat tulu.
- Kvaliteedile ning eristuvale toodangule põhinev müügikontseptsioon, kasutades nii siseriiklikke (mahetootmise, toidukvaliteedikava) kui EL-i (geograafiline tähis) kvaliteediskeeme.
- Kohaliku tarbija teadlikkuse tõstmine ja teavitamise parandamine lihavesiliha olulisusest tasakaalustatud toitumises ja headest maitseomadustest. Samuti kallima hinna kujunemisest.
- Müügikanalite mitmekesistamine, kasutades lühikeste toidutarneahelate ning otseturustuse võimalusi.
- Lihavesisektoris oluliste uuringute tegemine (lihavesiliha tarbimisest, toodangust, tootjate majanduslikust olukorrast, nõuandevajadusest, tootmise keskkonnamõjudest jne) täpsema ülevaate saamiseks. Lihavesikasvatusele spetsialiseerunud konsulentide koolitamine ja nende

oskusteabe kaasamine nõuandeteenuses. Sektori arengut kajastavate andmete laialdasem kogumine, koondamine ning avaldamine.

- Lihakäitlemisettevõtete, -tööstuste, teadus-, haridus- ja arendusasutuste, toiduainetööstuse, HoReCa sektori ning teiste organisatsioonide kaasamine lihaveisesektori terviklikuks arenguks, millest võiks välja kujuneda olemasolevate heade eelduste põhjal perspektiivne klaster (koostöövorm).
- Sektori esindusorganisatsiooni töö viimine järgmisele arengutasandile ehk keskse lihaveise kompetentsikeskuse loomine.

6 Kasutatavad meetmed ja seosed teiste arengudokumentidega

Kasutatavad meetmed²⁹

- *Turuarendustoetus*, mille eesmärgiks on suurendada teadlikkust põllumajandustoodete ja nendest töödeldud toodete omadustest, parandada nende turustamisvõimalusi ning suurendada põllumajandustoodete tootmise ja töötlemise konkurentsivõimet. Turuarendustoetus on mõeldud erinevate tegevuste läbiviimiseks nii siseturul kui kolmandates riikides. Samuti on turuarendustoetuse raames võimalik tellida erinevaid turu-uuringuid, millega kaardistada turgu ning saada sisendinformatsiooni tulevaste tegevuste planeerimiseks. Antud toetus on suunatud **eelkõige väljakutsete 1 ja 3 eesmärkide täitmisele**.
- *Kvaliteedikavadega seotud meetmed* nii EL kui siseriiklikul tasandil (EL-is geograafiline tähis; siseriiklikult mahetunnustus, toidukvaliteedikava). Kvaliteedikavade eesmärgiks on toote erilise rõhutamine, mille kaudu saab kvaliteedikavadega hõlmatud tooteid tutvustada ning katta kvaliteedikavas osalevate ettevõtjate püsikulud. Lihaveisekasvatuse on hetkel üks kahest

²⁹ Maaeluministeerium „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ <http://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/eesti-maaelu-arengukava-mak-2014-2020> (13.03.2016)

„Teavituse ja müügiarendus“ <http://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/pollumajandus-ja-toiduturg/teavituse-ja-muugiarendus> (13.03.2016)

„Otsetoetus“ <http://www.agri.ee/et/pollumajanduse-otsetoetus-2015-2020> (13.03.2016)

„Eesti toidu tutvustamise ja müügiarenduse kava Eesti toit 2015–2020“ <http://www.agri.ee/et/eesti-toidu-tutvustamise-ja-muugiarendus-kava-eesti-toit-2015-2020> (13.03.2016)

„Veiseliha turukorraldus“ <http://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/pollumajandus-ja-toiduturg/turukorraldus/veiseliha> (13.03.2016)

„Mahepõllumajanduse õiguslik alus“ <http://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/mahepõllumajandus/õiguslik-alus> (13.03.2016)

Maamajanduse Infokeskus „Innovatsioonivõrgustik“ <http://www.maainfo.ee/index.php?page=3717> (13.03.2016)

põllumajandussektorist, kus on loodud siseriiklik toidukvaliteedikava. Antud meetmed on suunatud **eelkõige väljakutsete 1, 2 ja 3 eesmärkide täitmisele**.

- *EL teavitus- ja müügiedendusmeede*, mille eesmärk on eelkõige ettevõtjate konkurentsi tõstmine eksportturgudel, pöörates suuremat tähelepanu kasvupotentsiaaliga kolmandatele turgudele. Sisuliselt on tegemist turuarendustoetusele sarnase abiskeemiga, kuid kuna seda haldab Euroopa Komisjon, siis eelistatakse erinevate riikide esindusorganisatsioonide koostööprojekte ning programme, mis on suunatud kolmandate riikide eksporditurgudele sisenemiseks. Antud meede on suunatud **eelkõige väljakutsete 1 ja 3 eesmärkide täitmisele**.
- *Eesti maaelu arengukava 2014–2020 teadmussiirde ja teavitusmeede*, mille eesmärgiks on pakkuda ettevõtjatele võimalusi ühelt poolt täiendada enda teadmisi ja oskusi ning teiselt poolt neid ka erinevate kanalite kaudu levitada. Antud meetme abil saab rakendada ka ühistegevuse, loomakasvatuse ja mahepõllumajanduse pikaajalisi programme, mis koondavad erinevate valdkondade ühistegevuse initsiatiivid ja tegevused. Antud meede on suunatud **eelkõige väljakutsete 1, 3, 4 ja 5 eesmärkide täitmisesse**.
- *Mahepõllumajanduslik tootmine ja töötlemine*, milles kaudu luuakse lõpptootele kõrgem lisandväärtus, luues turustamisprotsessis sellega täiendavad argumentid ja hinnavõimalused. Kuna kohaliku lihaveseliha tootmise eesmärgiks ei saa olla konkureerimine väga suurte toodangumahtude pärast, siis on oluline, et kohalikud kasvatajad ja töötlejad suudaksid leida endale sobiva spetsiifika või nišši, mille tulemusena on samuti suurem võimalus leida stabiilsed turuväljundid, mahetootmine võikski olla üheks selliseks väljundiks. Antud valdkonna edendamine on suunatud **eelkõige väljakutsete 1, 2 ja 3 eesmärkide täitmisele**.
- *Tootjarühma loomise ja arendamise toetus*, mille eesmärgiks on suurendada lihavesekasvatajate turujõudu ja konkurentsivõimet, seda suurema toodangu koondamise ja ühiselt turustamise kaudu. Tootjarühmadesse koondumine aitab väikestel tootjatel ressursse maksimeerida ning ühiselt toime tulla suuremate väljakutsetega, mis tulenevad turunõuete karmistumisest, kasvanud konkurentsist turustamisel ning turustuskanalite kontsentreerumisest. Antud toetus on suunatud **eelkõige väljakutsete 1, 2, 3 ja 5 eesmärkide täitmisele**.
- *Põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeringutoetus*, mis edendab nii lihaveseliha töötlemist kui turustamist ning annab samuti võimaluse eksporditavate lihavesete kogumiskeskuse rajamiseks. Töötlemise ja turustamise investeringutoetuste kaudu on võimalik anda toodangule tootmisahelas võimalikult kõrge lisandväärtus ning toota mitmekülgseid tarbijale meelepäraseid lõpptooteid. Antud toetus on suunatud eelkõige **väljakutsete 1, 2 ja 3 eesmärkide täitmisele**.

- *Põllumajandusloomade aretustoetus*, millega aidatakse kaasa lihaveiste tõuaretuse edendamisele ja seeläbi nii lihaveisekasvatuse arengule kui ka suurema tulukusega aretusloomade ekspordile. Kuna hetkel on paljud aretusloomad väljastpoolt Eestit imporditud, siis seisneb aretustegevusel oluline roll selles, et kohalik tõuaretuse oleks konkurentsivõimelisem, lähtudes kohalike karjade täiendamise vajadusest. Konkurentsivõimelise aretustegevuse kaudu oleks võimalik müüa rohkem kohalikku oskusteavet. Antud toetus on suunatud **eelkõige väljakutsete 1, 2, 3 ja 4 eesmärkide täitmisele**.
- *Innovatsiooniklastri toetus*, mille abil viiakse läbi klasteri koostööprojekte ning aidatakse kaasa lihaveisesektori ettevõtete konkurentsivõime suurendamisele, uute toodete ja tehnoloogiate arendamisele ning innovatsioonile. Klasteri kaudu saab laiapõhjalisemalt sõnastada lihaveiselihasektori konkreetseid probleeme ning leppida kokku võimalikes lahendustes. Antud toetus on suunatud **kõikide 1–5 väljakutsete eesmärkide täitmisele**.
- *Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetus*, mille eesmärgiks on soodustada tootmises või töötlemises sektorite jaoks innovaatiliste lahenduste väljatöötamist, sealhulgas katseprojektide rakendamist. Tulenevalt projektides püstitatud probleemidest võib see kaasa aidata mitmete eesmärkide täitmisele. Antud toetus on suunatud **kõikide 1–5 väljakutsete eesmärkide täitmisele**.
- *Eesti toidu tutvustamise ja müügiesituse kava „Eesti toit 2015–2020“ tegevused*, mille suuremaks eesmärgiks on toidusektori osapoolte koostöö soodustamine ning kohaliku toidukultuuri tutvustamine nii siseriiklikul kui rahvusvahelisel tasandil. Siin saab riigi rolliks olla üldise fooni loomine, tutvustada Eesti toidutraditsioone, piirkondlikke eripärasid ning toidusektoris toimuvaid muutusi ja arenguid. Sellise ühise toidualase infovälja loomine aitab paremini mõista ka lihaveiselihasektori arenguid. Antud valdkonna edendamine on suunatud **eelkõige väljakutsete 1 ja 3 eesmärkide täitmisele**.
- *Koostöö jätkamine sektori esindajate, Statistikaameti, Maaeluministeeriumi, PRIA, Maaelu Edendamise Sihtasutuse ja teiste organisatsioonide vahel*, et edendada ja parandada vajalike lihaveisesektori andmete kogumist ja avaldamist. Lihaveisesektor on üks problemaatilisemaid sektoreid valdkondliku statistika kogumises, seega on vaja jätkata tööd andmete kogumise ja avaldamise suunas. Statistiliste andmete kaudu saab jälgida erinevate probleemide arenguid. Samuti on oluline koostöö jätkamine Veterinaar- ja Toiduameti, Maaeluministeeriumi ja lihaveisesektori vahel, et leida lahendused SEUROOP süsteemi paremaks rakendamiseks. Hoolimata sellest, et SEUROOP süsteemi puhul on tegemist ühtlustatud süsteemiga, esineb selle rakendamisel riigiti erinevaid praktikad, mida saaks või-olla ka Eestis üle võtta. Antud valdkonna edendamine on suunatud **eelkõige väljakutsete 1, 2, 3 ja 4 eesmärkide täitmisele**.

- *Lihaveisekasvatavate arendusfondi loomine*, et fondi vahenditest finantseerida sektori arenguks mitmesuguseid erinevaid projekte. Fondi loomise jaoks on kasvatajatel vajalik teostada vastavate vahendite kogumine. Antud valdkonna edendamine on suunatud **kõikide 1–5 väljakutsete eesmärkide täitmisele**.

Seosed teiste arengudokumentidega

Eesti maaelu arengukava 2014–2020

Eesti maaelu arengukava eesmärkideks on tagada elujõulise ja jätkusuutliku toidutootmisele suunatud põllumajandussektori konkurentsivõimelisus ja ressursitõhusus ning tulenevalt tõhusast koostööst põllumajandustootjate ja töötajate turujõu säilimine. Eesti lihavesisektori visioonidokumendis 2016–2020 kirjeldatud eesmärgid on samad.

Eesti mahepõllumajanduse arengukava aastateks 2014–2020

Mahepõllumajanduse arengukava eesmärk on pinnase ja vee seisundit ning taimede ja loomade tervist ning heaolu parandava keskkonnasäästliku majandamise ning toetuse tõhusa kasutamise kaudu mahepõllumajanduse konkurentsivõime parandamine. Eestis on looduslikuks lihavesisekasvatuseks suur potentsiaal ning ligi pooled lihavedid kasvatatakse mahedalt, seetõttu on nende kahe dokumentide vahel konkreetne seos.

Põllumajandusteaduste arengukava 2014–2020 (väljatöötamisel)

Põllumajandusteaduste arengukava raames keskendutakse põllumajandusteaduse arendamise ja teadustöö rakendamise kaudu elukvaliteedi parandamisele ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamisele. Laiemateks eesmärkideks on muuhulgas konkurentsivõimelise toidu ja sööda tootmine, toiduohutuse ning kvaliteedi tagamine, maaelu areng ja elukeskkonna paranemine. Eesti lihavesisektori üheks eesmärgiks on samuti muutuda teadusepõhisemaks ning kujundada välja edukalt majandav klaster, mis saab olulise sisendi teadus- ja arendustegevuse valdkonnast.

Eesti toidu tutvustamise ja müügiesenduse kava „Eesti toit 2015–2020“

Eesti toidu tutvustamise ja müügiesenduse kava „Eesti toit 2015–2020“ keskendub Eesti toidu positiivse kuvandi loomisele ning toidutarneahela osaliste koostöö ja ekspordi edendamisele. „Eesti toit 2015–2020“ peaks olema erinevate toiduvaldkondade horisontaalne siduja, sidudes ka lihavesiliha oma tegevustega. Eesti toidu müügiesenduse kava aitab soodustada kohaliku lihavesiliha tarbimise traditsiooni tekkimist ja tuntuust tarbijale.